

CSESZNOKNÉ KUKUCSKA KATALIN

A MILLENNIUMI ÜNNEPSÉGEK A HEVES MEGYEI ISKOLÁKBAN

Az Eger nevű hetilap 1881. június 23-i számának mellékletében megjelent közlemény volt az első, amely Heves vármegye olvasóinak figyelmét a honfoglalás ezeréves emlékére ráirányította. Két fővárosi tanácsstag honfoglalási megemlékezésének indítványát ismertette azzal kapcsolatban, hogy a „Főváros területén, a felső Hármashatár-hegyen, az Árpád-ormon panteon állíttassék fel, amely egyrészt nagy férfiainak szobrait foglalja magában”.¹

Félév múlva ismét az Eger szólt az ezeréves fennállás megünnepléséről Kaas Ivornak a Petőfi társaságban felolvasott előterjesztése alapján, aki hivatkozott gr. Széchenyi István negyven évvel korábbi idevágó tervére is. Br. Kaas többek között hangsúlyozta: „Nemcsak azt kell megmutatnunk, hogy mik voltunk ezer év előtt, hanem azt is, hogy mik vagyunk, hogy a lefolyt ezer év után elég erős a nemzet a második ezer év viszontagságait kiállni”.² Bár a későbbiekben még számos célmeghatározás volt a politikusok, vagy az ünnepségek rendezői részéről, a Kaas-féle cél mintegy alapgondolata lett a millenniumi megemlékezéseknek. A magyar királyi kormány tagjaként az első előkészületi lépést Trefort Ágoston, vallás és közoktatásügyi miniszter tette 1882. októberében. A kormány sokat vitatkozott a millenniumi évről, végül is, az évforduló megünneplését 1896-ra jelölte meg.

Heves vármegye bizottságai, közigazgatási és egyházi vezető személyei, jelentős egyesületei lelkesen fogadták az ezredévvvel kapcsolatos kormányhatározatokat, intézkedéseket. A millenniumi előkészületek és rendezvények mintegy főpróbájaként az 1885. év kiállítás megrendezése adódott a legalkalmasabbnak. Ezen a kiállításon Heves megye kiállítói sok elismerést szereztek. A készülődés igen nagy volt a millennium méltó megünneplésére. A megyei tervek sokban megegyeztek az országgal, mégis sok sajátosságot találunk, ilyen volt, pl. az a törekvés, amely valóra is vált, hogy meg kell írni Heves vármegye történetét.

A megyei hírlapokban egyre gyakrabban jelentek meg az ezredik év méltó megünneplésére utaló írások, felhívások. Az iskolákban a tanítók és tanárok sokat tettek az ezer év emlékének felelevenítéséért, átéléséért, bevéséséért. Ezekre Halász Ferenc, Heves vármegye tanfelügyelője is ösztönözte őket. Ugyanis 1891. szeptember 3-án és 1892. április 10-én körlevéllel hívta

fel a vármegye minden rangú és felekezetű tanítóját, a nagy évforduló ünnepi évére, az előkészületekre és a műsorok lebonyolítására.

1893-ban két minisztérium is körvonalazta a millenniumi év ünnepi teendőit, amelynek középpontjában a budapesti országos kiállítás szerepelt. Heves vármegye is bekapcsolódott az országos, gyakorlati előkészületekbe. Számos ötlet, javaslat érkezett a megyei előkészítő bizottsághoz a millennium méltó megünneplésére. Valamennyiből kitűnt, hogy az országos kiállításhoz kapcsolódott, de voltak olyanok is, amelyek a megvalósítás után a megyét gazdagították, pl. az Eger-Borsodnádasd között megépülő vasútvonal. „1893. október 4-én az érseki joglíceumban foglalkoztak a megemlékezéssel. Közgyűlésen tárgyalták a fővárosi egyetemi ifjúság országos millenniumi bizottságának átiratát, amely a honfoglalás ezredéves emlékének ifjúsági megünneplését indítványozta. A joglíceum hallgatói elfogadták a diák-kongresszus megrendezésének és külön kiállítási pavilon létesítésének javaslatát. A fővárosi társaikkal való összeköttetésre millenniumi állandó bizottságot választottak. Elnöke Pogonyi Nándor lett”.³

1894-től már a gyakorlati megvalósítás következett a vármegyében, valamennyi területen. A készülés sok gonddal járt, ennek ellenére a lelkesedés óriási volt. „1895 a millenniumi tervek megvalósításának nyitánya lett. Az alispán a járási székhelyek főszolgabíróit január 2-án megbízta a községekben folyó felkészülések koordinálásával. Eger és Gyöngyös közvetlenül a vármegyei millenáris bizottsággal tartotta a kapcsolatot”.⁴ Nagyon sok szervezet, társulat állt elő rendezvénytervezettel. „A vármegyei millenniumi bizottság 12 egyesület ünnepi megemlékezés-tervezetét fogadta el megyei rendezvénynek. Közülük kettő emelkedett ki. Mindkettő az iskolák millenniumi szereplését segítette. Az egyiket az Egri Főegyházmegyei Római Katolikus Tanítóegyesület 1895. október 23–24-én tartott képviselői közgyűlésén terjesztették elő. A teljes jegyzőkönyv szövegét a Tanítóegyesület még a télen kinyomtatatta, és elküldte az iskoláknak.

A kiadvány jól segítette az iskolai ünnepségek rendezését. Tartalmazta az iskolai (vagy helybeli) megemlékezés vázlatát, „valamint az ünnepség idejében tartandó, érdekes, népies zamattal írt, s több részre osztható felolvasást a honfoglalásról – őseink vallási, családi és társadalmi életéről... (Ezért is) mintául szolgálhat e jegyzőkönyv tartalma országszerte (is) az elemi népisiskolák millenniumi ünnepségeinek megtartására”.⁵

A másik a Heves Megyei Általános Tanítóegyesület Gyöngyösön, 1895. november 18-án tartott évi közgyűlésének millenniumi tervezete volt, amely a következő:

„A millennium megünneplését illetőleg:

- 1) A 2 egyesület Egerben díszgyűlést tart, melynek tárgyai lesznek:
 - a) Elnöki alkalmi megnyitó-beszéd.

- b) Alkalmi felolvasás, mely az ezredév jelentősebb eseményeit foglalja röviden magába.
 - c) Alkalmi szavalat.
 - d) A népnevelés és a tanítók érdekeinek előmozdítása körül érdeket szerzett férfiaknak egyesületüknek dísztaggá választása.
 - e) Alkalmi ének.
 - f) Felolvasás egyesületünk keletkezése és fejlődéséről 1872-1896-ig.
 - g) Ünnepi zárbeszéd.
- 2) Megírhatja az egyesület „Heves megye népoktatásügyének történetét”.
 - 3) Az egyesület központi választmánya útján oda fog hatni, hogy egy megállapítandó napon a megye összes állami és községi jellegű.
 - 4) Népiskoláiban millenniumi ünnepély rendeztessék, következő programmal:
 - a) Az illető iskola történetének – az ezredév jelentősebb eseményeinek dióhéjban megismertetése.
 - b) Szavalat.
 - c) Alkalmi ének
 - d) Jutalmak kiosztása”.⁶

1896 beköszöntött az ezredik év. Az előkészületeken az utolsó simítások történtek. Szinte valamennyi újságban vezércikkek jelentek meg, melyek értékelik népünk ezer évét. „Ezer év fénye, dicsősége szállt reánk örökségképpen ebben az esztendőben. Ezer éve, hogy itt lakik a magyar e hazában, ezer év óta miénk ez a haza. Ami fény dicsőség volt a letűnt ezer év alatt e hazában, mind megmaradt örökségül nekünk, a gyászt, a szenvedést eltemette az idő. Van okunk, tehát örülni, van okunk túláradó szívvel üdvözölni a honalkotás ezeréves, szép, verőfényes évforduló ünnepét. Milliók szívéből fakad fel a fohász: hazádnak rendületlenül... s milliók szíve dobogja utána a szent örökigaz ígéket: itt élned, halnod kell... A népiskolák falai közé is behatol a millenáris ünnepségek zaja, fénye, derűje. Az ifjú nemzedék, a haza reményei, a jövő Magyarország is kell, hogy lelkesedjen a haza ezeréves fennállásának emlékünnepén” – írja a Heves megyei Tanügy március 15-i számában.

Dr. Wlasics Gyula vallás és közoktatásügyi miniszter márciusban körrendeletet küldött szét a tanfelügyelőknek a népiskolákban rendezendő millenáris ünnepségekre vonatkozóan. Ennek a programnak az érdekessége, hogy azt az egri Kelemen Lajos, a belvárosi iskola tanítója készítette egy pályázati felhívásra. A beküldött dolgozatok közül övét ítélték a legjobbnak, s fogadták el országos tervezetnek az ünnepléshez. A miniszteri körrendelet beve-

zetőjében Wlasics Gyula leszögezte, hogy Magyarország ezeréves főnállásának ünneplésében az ország ifjúsága részét kellőképpen kivegye. Úgy gondolta, hogy ha a dicső múltat méltóképpen ünneplik meg, akkor ez a nemzeti önérzetet és hazaszeretetet is fokozza, és elmélyíti. Ezért volt szükséges a méltó megemlékezés. Elrendelte, hogy az összes népoktatási intézetekben – elemitől a tanítóképzőig – az ezredéves főnállás emlékére istentisztelettel egybekötött ünnepélyt tartsanak május 9-én, de engedélyt adott arra is, hogy 1896 folyamán még 2 tanítási szünet legyen, amelyet egy kimagasló ünnepi nap illetve a helyi ünnepségekhez alkalmazkodva adjanak ki.

Bár a miniszter adott ki tervezetet, de felhívta a figyelmet, hogy valójában az ünnep akkor lesz igazi ünnep, ha helyi eseményekkel egészítik ki. Az iskolai ünnepségre teljes forgatókönyvet adott, a legapróbb részletekig, a műsorig kidolgozva. Az első és legfontosabb feladat volt, hogy az iskola épületét megfelelően feldíszítsék. „az iskola épületén az ország czímerével ellátott nemzeti zászló leng. ... Magyarország nagy falitérképe kiteendő az iskolai táblára és a leánykák, vagy más által készített virág – vagy zöld levélkoszorúval kerítendő be. Mert hiszen az most az ünnepelt! Az iskolaépület eleje az utcán, s oldalfalai az udvaron zöld gallyakkal díszítendők”.⁸ A miniszteri rendelet szerint az ünnepség három részből álljon: 1) az istentisztelet, 2) az iskolai ünnepély, 3) a kirándulás.

Az ünnepség a következő részletekből állt:

- 1) „A gyermekek állva eléneklik a Himnuszot...
- 2) Az iskolai helyi hatóság elnöke igen rövid, de lelkes beszéddel elmondja az ünnepség célját...
- 3) Egy gyermek elszavalja Inczedy László: Ezer év c. költeményét...
- 4) Értekezés a honfoglalásról s a magyar nemzet ezeréves életéről. Felolvassa a tanító...
- 5) Két gyermek: egy fiú és egy lány kimegy az asztal elé, s a leány a megkoszorúzott térképhez lépven bekeríti az országot, bemutatja az ország folyóit, hegyeit, síkságait és ásványkincseit. A fiú elszavalja Lévai Mihály: Hazán c. költeményét.
- 6) A gyermekek éneklik a „Tied vagyok, tied hazám” kezdetű Honfidalt.
- 7) Két gyermek egy fiú és egy lány, kiáll az asztal elé, s a leány elmondja Árpádot és ezzel kapcsolatban a honfoglalást úgy, mint az iskolai tankönyvből tanulták. Nyomban utána a fiú elszavalja Bartók Lajos: Munkács című versét mely a honfoglalást énekli meg...
- 8) Újra kiáll egy fiú és egy lány. A leány elmondja a történelemből Szent Istvánt. Utána a fiú elszavalja Földváry István: Szent István c. költeményét. Majd a leány elszavalja Vazel Ferencz: Imre herczeg című versét.

- 9) Három gyermek elszavalja Vida József: Tatárjárás című költeményét.
- 10) Másik két gyermek közül a fiú elmondja a történelemből Nagy Lajost, a leány elszavalja Döményi József: Királyi tett című költeményét.
- 11) Egy leány elmondja Hunyadi Jánost, egy fiú elmondja Czuczor Gergely: Hunyadi című versét.
- 12) A mohácsi vész felelőse s Kuthen „A látnok” című versecskéjének szavalása, mely II. Lajosról szól.
- 13) Egy leány elszavalja a magyar szabadságharcz történetét, egy fiú elszavalja Tóth Kálmán: Előre! című költeményét.
- 14) A tanító felolvassa a magyar történelem legkiválóbb alakjainak névsorát, egyszerűen megemlítve azok kimagasló tulajdonait ... Az egésznek felolvasása Árpádtól Deák Ferenczig nem tart tovább 6-7 percnél. Nyomban utána egy fiú elszavalja Tóth Kálmán: Ki volt nagyobb című versét, egy leány pedig Büttner Lina hasonló című költeményét.
- 15) Az iskola legjobb tanulója egy jól betanult rövid, lelkes beszédet mond, melyben ígéretet tesz társai nevében, hogy a hazát szeretni fogják; hű polgárai lesznek, életökben mindig felvirágoztatására fognak törekedni szorgalmukkal és polgári erényeikkel, s ha kell életüket és vérüket fogják föláldozni érte. Végül kéri a nemzetek Istenét, hogy áldja meg hazánkat, védelmezze külső, belső veszedelmektől s tartsa meg és tegye nagygyá, dicsővé a jövő ezerévében.
- 16) Az iskolai elnök néhány lelkesítő szót intéz a gyermekekhez.
- 17) A gyermekek és a jelenlévők felállnak, s a gyermekek eléneklik a Szózat két versét. Ezzel az ünnepség véget ér”.⁹

Az ünnepély harmadik része, összetevői a kirándulás. Az iskolai ünnepség a számítás szerint 12 óra körül ér véget. Ezután a tanulók egyenesen a kirándulás helyére mennek a tanítók vezetésével. A miniszter előírta a felvonulás módját, és a rendezvény lebonyolításának mikéntjét is. E szerint: „Négyesével sorjába állnak: elől a legnagyobb gyermek nemzeti zászlót, ha kettő van még impozánsabb a menet. Induló tempóban dalolják az „Insurgensek indulóját” (Szittyá vitézek a harczi riadalma) a melyre igen jól lehet lépni. A kirándulás helyén ebéd várja őket, a melyet 2-3 asszony (szülő) kívül már elkészített. Evőeszközt minden gyermek előtté való nap magával az ebédfőző asszonyok valamelyikének házához, a honnan azután azok kiszállítatnak. A költség beszerzésére négy mód van. Vagy az iskola pénztárából, vagy a községi pénztárból, vagy a gyermekek maguk hozzanak megfelelő összeget, vagy végre gyűjtés által hozható össze a pénz. Evés után a gyermekek szabadon játszanak. Mintegy másfél óra múlva versenyfutás, versenyugrás és

súlydobás rendezendő, melyen csak a fiúk vesznek részt. A verseny-díj lehet valami díszkötésű könyv. A leányok között e helyett egy vagy két díszkötésű könyv sorsoltatik ki olyanformán, hogy valamennyinek a nevét egy-egy kisdarab papírra írja, s egy kalapból kihúztatja a tanító. 5-6 óra körül ismét oly módon, mint kimentek, haza vonulnak a gyermekek. A község közepén vagy valamely alkalmas helyen eléneklik a Himnusz, s ezzel szétoszolván az ünnepség véget ér”.¹⁰

A millennium megünneplését még emlékezetesebbé akarták tenni az iskoláskorú gyerekek számára azáltal, hogy millenniumi fákat ültessenek el. Ősrégi szokás, hogy vallási vagy egyéb ünnepélyek alkalmával, nagyobb események emlékére fákat, facsoportokat ültetnek. Ezt elevenítették fel a millennium alkalmából, hogy valamennyi iskola tanulói, ha egy községben több iskola van, lehet közösen is, ültessenek fát a község valamely alkalmas pontján, pl. az iskola előtt, templom téren, a község valamely terén. Természetesen a fa vagy fák ültetésének ünnepélyes keretek között kell történnie, hogy emlékezetes maradjon a diákok számára. Egerben is sor került emlékfák ültetésére. „Lélekemelő kis ünnepség tanúi voltak tegnap előtt az állami reáliskola ódon falai, midőn az ifjúság az ezeréves múlt emlékére, három hársfát ültetett el az intézet szűk udvarán. A fák Árpád, Szt. István és Ferencz József neveket kaptak. A növendékek levett kalappal állták körül a kegyelet jelét s a fiataikor lelkesedésétől énekelték a Szózatot. Majd Grószbauer József igazgató – helyettes intette őket megható beszédben hálára a múlt idők iránt, figyelmeztetve a kötelességre, mellyel minden honfi tartozik hazájának, nemzetének. Az emlékfák felavatását az ifjúsági dalkör éneke zárta be”.¹¹

A megyében a millenniumi ünnepségek sorozatát Hatvan városa nyitotta meg, az 1896. április 19-én tartott fényes ünnepséggel, melyet a polgári iskola termeiben rendezett bál zárt le. Nem sokkal ezután Parádon is készülődtek az ezredév megünneplésére. Parád faluhoz több telep és kisebb község tartozott: Bodony, Sasvár, Üveggyártelep, Ó-Huta, Bánya-fürdő és Cătrina (rézbányatelep), valamint a vadaskerti népes Sándorrét-tanya. „Az ünnepély sorrendje a következő:

- I. Szent mise. Te Deum Parádon, hol a fent nevezett községek és telepek népei és iskolái tanítókkal az eredeti zászlók alatt meg fognak jelenni. Megjelenik az összes úri közösség valláskülönbség nélkül.
- II. Az iskolai ünnepély, mely kevés különbséggel tér el a Kelemen Lajos által előírt szabályoktól. Az iskolai ünnepélyt minden község és telep otthon tartja saját iskolájában, részint egyházi, részint világi elnök elnökle mellett.
- III. A kirándulás. Színtere a parádi hársas erdő, mely nemcsak regényes hely, de az egymástól távol fekvő községek központja is. Itt azután lesz

gondoskodva frissítő italokról és jól elkészített magyaros ételekről. Minden község, úgyszintén a telep népei külön csoportokat fognak képezni. Minden község iskolái külön fognak étkezni saját tanítóik rendezése alatt. Valamennyi csoportnak külön cigánybandája lesz. Hasonlóképpen az intelligencia ugyanott, de külön étkezővel és zenekarral fog részt venni”.¹² – számolt be róla az Egri Híradó.

A községek egymás után tartották megemlékezéseiket, s május 9-én szinte valamennyi népiskola megünnepelte az ezredévés fennállást. A gyöngyösi katolikus nagygyimnázium tanári kara és ifjúsága a Gyöngyösi Lapok 1896. Május 3-i számában hívta meg ünnepelni a közönséget. Részletes programot is adnak az ünnepségről, így megtudhatjuk, hogy kik és milyen művel szerepelnek. A verseken és megemlékezésen kívül zenei művek is szerepelnek. Pl. Üsd össze a sarkantyúdat magyar népdal egyveleg, Tell Vilmos nyitánya Rosszinitől, Hunyadi-induló Erkel Ferentől.

Szinte valamennyi helybéli megyei lap elismeréssel szól az iskolai ünnepségekről és azok jelentőségéről. Tisza-Füred és környéke c. hetilap a következőképpen ír az ünnepi megemlékezés fontosságáról: „Tehát az ezredévés ünnep programja úgy van összeállítva, hogy abban az egész magyar nemzet, a nemzet minden rétege szívvel-lélekkel részt vehet. Részt vettek az iskolák, templomok is. Május 9-én az ország minden iskolája ünnepet ült, május 10-én pedig a templomokban tartottak Te Deumot és hálaimákat.

A nemzeti ünnep nem lett volna teljes, ha az iskolákban nem tartott volna ünnepet a második ezredév nemzedéke, a magyar ifjúság. Az iskolákban csak oly erős nemzeti munka folyik, mint a közelet bármely más terén. Az ország jövőjének fényes aranyszövetét szövik, fonják azokban. A jelen a miénk s megtarthatjuk, és javunkra fordíthatjuk az elszánt akarattal és hangyaszorgalommal: de, hogy mienk, maradjon a jövő, hogy hazánkat ezután is megtarthassuk a munka békés fegyvereivel, s ha kell kardunkkal is; az attól függ, hogy a család mellett képes-e jó magyarokat nevelni a nemzet fiatalágából a magyar iskola? Képes-e, akar-e? e kérdésre biztató és megnyugtató feleletet adtak május 9-én az iskolák, melyeknek szürke falai közé betörtek a nemzeti lelkesedés viharos, napsütött hullámai, hogy magokkal ragadják a magyar ifjak szívét”.¹³ „Az egyház és iskolák ünneplését követve május 11-én az ünnepségek hosszú sorozatának fénypontja: heves vármegye díszközgyűlése. Eger város ünnepsége május 14-én a Szent-István-szobor környékén a várban folyt le, ezt követte délután az érsekkerti népmulatság, este a katonai zenekar dísztakarodója s a város fényes kivilágítása!”¹⁴

A fővárosban lezajlott országos ünnepségen ott voltak a megyénk képviselői is. Az első nagyobb küldöttség a május 2-án megnyitott országos kiál-

lításra ment. A Heves vármegyei pavilon épülete és kiállítási anyaga nagy közönségsikert ért el, a látogatók nevét és elismerő bejegyzéseit 8 vaskos album örökítette meg. A második nagyobb küldöttség a június 8-i országos felvonuláson vett részt, „... hódoló küldöttségünk csinos Dobó-korabeli hadi öltözetével általános feltűnést keltett, és tetszést aratott a százezrekre rúgó nézőközönség körében. A fővárosi lapok is magasztalólag nyilatkoztak a hevesi lovas díszbandériumról, melynek minden egyes tagja kék selyem atillát, pánczélinget, párduczkaczagányt és tollas sisakot visel”.¹⁵

Mind a vármegyei rendezvényeken, mind a fővárosi millenáris eseményeken a hevesiek megállták a helyüket, és méltóképpen ünnepeltek. A megemlékezés hónapjaiban Heves vármegyére is a társadalmi közmegebékélés köszöntött. Szünetelt a gyöngyösi mondvacsinált polgármesteri botrány és a vármegyei házi politikai csaták csak 1897-ben folytatódtak. Egyikük sem homályosította az ezredévi rendezvények fényét. Heves megye minden oktatási intézményében az 1900-as évek elejéig, több helyen pedig később is megünnepelték az 1000. év emlékét. A millennium emléke követendő példa lett, és a nemzeti érzés jelképévé nőtt.

Jegyzetek

1. Eger, 1881. június 23.
2. Eger, 1881. december 20.
3. Dr. Misóczki Lajos: Heves megye és a millennium (kézirat)
4. Uo.
5. Uo.
6. Hevesmegyei Tanügy, 1896. január 7.
7. Hevesmegyei Tanügy, 1896. március 15.
8. Uo.
9. Uo.
10. Uo.
11. Egri Híradó, 1896. április 25.
12. Uo.
13. Tisza-Füred és környéke 1896. május 14.
14. Borovszky Samu: Heves vármegye története. Bp., 1909. 635–636.
15. Uo. 636.